

5859. Фінансування закладів сімейної медицини здійснюється із загального бюджету та індивідуальної або адресної гуманітарної допомоги.

Економічні показники діяльності амбулаторії сімейного лікаря підтверджують положення, що сімейна медицина рентабельна за рахунок зменшення направлень на консультації, аналізи, госпіталізацію. Прийом сімейного лікаря дешевший за прийом лікаря-спеціаліста в 2 рази. Отже, сімейно-медична практика є соціально, медично та економічно обґрунтованою, але ефективність її функціонування залежить від впливу соціально-економічних та правових чинників.

Література [1, 3, 4, 5, 18, 26, 37]

Питання для самоперевірки:

1. Які галузі відносяться до соціальної сфери?
2. Перелічить джерела фінансування соціальної сфери в Україні?
3. У чому полягає покращення фінансування соціальної сфери, його причини?
4. Які напрямки поліпшення сучасного стану фінансування освіти?
5. Які напрямки поліпшення сучасного стану фінансування охорони здоров'я?
6. Які переваги надає запровадження сімейної медицини населенню?
7. Які недоліки надає запровадження сімейної медицини населенню?

ТЕМА 5. СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЛЮДИНИ

5.1. Сутність категорій «соціальний захист», «соціальне забезпечення»

5.2. Принципи побудови системи соціального захисту в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки.

5.3. Соціальний захист як система.

5.4. Пріоритетні напрямки розвитку соціального захисту в Україні

5.1. Сутність категорій «соціальний захист», «соціальне забезпечення»

Соціальний захист – це система законодавчих, економічних, соціально-психологічних гарантій, яка надає працездатним громадянам рівні умови для покращання свого добробуту за рахунок особистого трудового вкладу в конкретних економічних умовах, а непрацездатним та соціально вразливим верстам населення — перевагу в користуванні суспільними фондами споживання, пряму матеріальну підтримку, зниження податків.

Заходи соціальною захисту мають подвійну спрямованість:

- активну;
- пасивну.

Активні заходи покликані запобігти ситуаціям, які загрожують добробуту людини, стимулюванню активності особи. Ця система соціального захисту включає програми зайнятості, соціального страхування, охорони здоров'я та ін.

Пасивні заходи спрямовані на підтримку членів суспільства, які опинилися у скрутному становищі. Пасивна підтримка надається у вигляді *соціальної допомоги — допомоги суспільства особі або сім'ї, яка не має достатніх засобів для існування.*

Соціальна допомога за своєю суттю є адресною. Через соціальну допомогу соціальний захист виконує свою *лікувально-реабілітаційну функцію*, яка полягає в тому, щоб допомогти людям, котрі потрапили у скрутну життєву ситуацію, вберегтися від зuboжіння та не опинитися на узбіччі суспільства.

Активними заходами є соціальне страхування (забезпечення доходів на випадок втрати працездатності чи роботи), лікування та профілактика хвороб, а також сприяння освіті й підвищенню кваліфікації.

Пасивними заходами є соціальна допомога.

Теза соціальної політики **«свобода сильним і підтримка слабких»** — досить добре віддзеркалює суть соціального захисту та його складових.

В умовах ринкової економіки людину захищають:

- її знання, досвід, професіоналізм, активна трудова діяльність;
- власність, якою вона володіє;
- державні гарантії та різновиди соціальної допомоги.

До системи соціального захисту слід віднести також *соціальні нормативи — гарантовані державою мінімальні рівні винагороди за працю, стипендіальне та соціальне забезпечення.*

Соціальне забезпечення – це поліпшення умов життя тих груп населення, котрі з різних причин перебувають у гіршому становищі, ніж переважна більшість суспільства.

Соціальне забезпечення — це створення умов для захисту населення у класичних випадках небезпеки для його життя (хвороби, інвалідність, старість, смерть близьких).

Соціальне забезпечення поширюється на дві життєві ситуації, пов'язані з погіршенням умов життя:

- 1 — у випадку народження у сім'ї дітей;
- 2 — у випадку, коли громадяни зазнали збитків на державній службі.

До цієї категорії осіб, що мають право на соціальне забезпечення, відносяться решта осіб, які через життєві обставини самі не можуть подбати про себе.

Соціальне забезпечення включає пенсії і різного роду допомоги (у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, вагітністю й пологами, по догляду за дитиною до 3 років, по догляду за хворою дитиною, на поховання,

допомога непрацевдатним особам, дохід яких менший за встановлену межу малозабезпеченості та ін.). Соціальне забезпечення включає також надання допомоги в натуральному вигляді — у формі обслуговування інвалідів, людей похилого віку в спеціалізованих установах (будинках-інтернатах) та вдома. Тому *соціальне забезпечення включає заходи матеріальної підтримки особи та сім'ї з боку держави і суспільства.*

Для отримання виплати за соціальним забезпеченням в одних випадках людина має *довести ступінь своєї потреби.* Це стосується передусім адресної соціальної допомоги, яка надається тільки після перевірки доходів або засобів існування. В інших випадках для отримання соціальних виплат людина не мусить нічого доводити, тому, що ці виплати належать їй **по праву**. Таке право набувається або через систему соціального страхування, або через приналежність до певної соціально-демографічної групи, якій згідно з чинним законодавством належать ті чи інші соціальні виплати.

Соціальна допомога – це система соціальних заходів у вигляді сприяння, підтримки і послуг, що надаються окремим особам чи групам населення соціальною службою для подолання життєвих труднощів, повноцінної життєдіяльності, адаптації в суспільстві.

Соціальна підтримка – це система заходів щодо надання допомоги певним категоріям громадян, які тимчасово опинились у важкому економічному становищі (частково або повністю безробітні, молодь, що навчається, та ін.), шляхом надання їм необхідної інформації, фінансових коштів, кредитів, навчання, права захисту і запровадження інших пільг.

5.2. Принципи побудови системи соціального захисту в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки

Система соціального захисту в Україні, яка відповідає б умовам соціально орієнтованої економіки, проходить етап свого становлення.

Принципи, на яких вона має бути побудована, включають:

- ◆ диференційований підхід до різних соціально-демографічних прошарків і груп населення;
- ◆ комплексність гарантій;
- ◆ принцип інтеграції;
- ◆ принцип суттєвої ролі особистих доходів у підвищенні рівня життя населення та його захищеності.

Перший принцип: **диференційований підхід до різних соціально-демографічних прошарків і груп населення.** Економічні, правові й соціальні гарантії охоплюють усіх без винятку громадян, тому потрібен диференційований підхід до різних прошарків і груп населення при виборі цілей, форм, методів і джерел фінансування механізмів соціального захисту залежно від ступеня економічної самостійності людини, рівня її працевдатності та способів одержання доходів.

Другий принцип – **комплексність гарантій (норм)** – означає, що система соціального захисту повинна формуватися як сукупність гарантій (норм), наданих суспільством кожному своєму членові, забезпечуючи при цьому дотримання його найважливіших соціальних прав.

Третій принцип – **інтегрованість системи** – означає, що система соціального захисту повинна діяти на рівні держави, регіону, трудового колективу з чітким визначенням функцій, прав і відповідальності кожного з них.

Четвертий принцип – **істотне зростання ролі особистих доходів у підвищенні рівня життя населення**, у тому числі задоволенні соціально значущих потреб. Активність людини у сфері праці, заповзятливість та ініціатива не можуть бути задіяні ринковими факторами при збереженні зрівняльності в розподілі суспільних фондів споживання. Останні варто розглядати як мінімальний гарантований рівень соціальних благ для всіх прошарків населення. При цьому значну частину суспільних фондів повинні одержувати головним чином непрацездатні члени суспільства.

Принципи **соціального забезпечення** включають:

1) **принцип страхування** (виплата певних внесків як роботодавців, так і працівників). Це дає можливість отримувати кошти в разі негараздів;

2) **принцип допомоги або опікунства** (кошти одержують ті, що терплять нестатки у будь-чому — здоров'ї, матеріальні, в обслуговуванні). Виплати гарантуються незалежно від минулих заслуг (жертв) та розміру страхових внесків;

3) **принцип забезпечення** означає, що потерпілі від втрат на службі державі або від стихійних лих отримують необхідну фінансову та іншу матеріальну підтримку для відновлення свого житла, реабілітації здоров'я тощо.

5.3. Соціальний захист як система

Сучасні системи соціального захисту охоплюють весь життєвий цикл людини, передбачаючи заходи і соціальні гарантії, форми та способи соціальної допомоги, соціального страхування, що забезпечують певний рівень життя населення щодо підтримання його на належному рівні.

Соціальний захист може здійснюватися в грошовій формі у вигляді пенсій і допомог, у натуральній формі, а також шляхом надання різного роду послуг особам, які є об'єктом соціального захисту. Він може мати як компенсаційний, так і попереджувальний профілактичний характер.

Однієї з державно-правових форм соціального захисту є безпосередньо державне забезпечення непрацездатних осіб. Основні ознаки безпосереднього державного забезпечення — фінансування витрат за рахунок державного бюджету і встановлення категорій забезпечуваних осіб і рівня їхнього забезпечення відповідно до пріоритетів, обумовлених органами державної влади.

Іншою організаційно-правовою формою соціального захисту є **соціальне страхування**, що широко використовується в абсолютній більшості країн з

ринковою економікою відносно багатьох видів соціального захисту. В його основі лежить поняття соціальних ризиків і вимога їх обов'язкового і добровільного страхування.

Фінансування виплат з соціального страхування здійснюється за рахунок виплачуваних, як правило, у рівних частках страхових внесків працюючих громадян і їхніх роботодавців. У фінансуванні систем соціального страхування іноді бере участь і держава.

У країнах з ринковою економікою активно також використовується така організаційно-правова форма соціального захисту, як **соціальна допомога**. Вона носить адресний характер і надається особам після перевірки їхньої нужденності, якщо підтверджується, що вони не мають інших джерел існування.

Іншими організаційно-правовими формами соціального захисту можуть бути фонди у вигляді **обов'язкових нагромаджень коштів** на випадок виникнення деяких непередбачуваних обставин. Фонди мають за мету забезпечити індивідуальну відповідальність кожного працюючого за свій добробут у майбутньому.

Характерною рисою **приватних форм** соціального захисту є те, що вони створюються не в обов'язковому порядку в силу прийняття відповідного законодавства, а в силу приватної ініціативи окремих суб'єктів відносин, які беруть на себе зобов'язання по здійсненню додаткового соціального захисту себе і інших осіб.

Приватні форми можуть застосовуватися в таких видах соціального захисту, як забезпечення тимчасової непрацездатності, медичної допомоги, у пенсійному забезпеченні та ін.

В Україні законодавчими і нормативними актами передбачено, що елементами соціального захисту на сучасному етапі є:

- державні гарантії в оплаті праці найманих працівників;
- утримання непрацездатних і підтримка життєвого рівня малозабезпечених громадян і сімей з дітьми;
- державні гарантії у сфері зайнятості, підготовки і перепідготовки кадрів;
- компенсація населенню збитків у зв'язку з разовим підвищенням цін на товари і послуги при проведенні комплексної реформи цін;
- індексація грошових доходів населення при поточному підвищенні цін на товари і послуги, запровадження механізму перегляду мінімальної заробітної плати, пенсій, стипендій;
- індексація внесків населення в Ощадбанку у зв'язку зі зростанням цін і розвитком інфляційних процесів.

Рівень життя людей, не спроможних брати участь у суспільному виробництві, цілком залежить від держави, до них відносяться:

- особи, що не досягли повнолітнього віку, серед яких більшість складають діти в сім'ях, а також діти, що перебувають у спеціалізованих дитячих установах;

- інваліди з дитинства; особи, що досягли непрацездатного віку (пенсіонери, а також особи, які з різних причин не мають права на пенсійне забезпечення);

- тимчасово непрацездатні внаслідок захворювання, вагітності й пологів, догляду за дитиною і хворими членами родини.

Разом з пенсійним забезпеченням до складу соціальної допомоги непрацездатним, а також малозабезпеченим громадянам входять:

- надання матеріальної допомоги і пільг родинам, що виховують дітей; надання натуральної допомоги малозабезпеченим громадянам (забезпечення безкоштовними обідами, безплатним проїздом у транспорті, одягом, паливом, оплата житла і т. ін.);

- обслуговування пенсіонерів, інвалідів, самотніх непрацездатних громадян у будинках-інтернатах, територіальних центрах соціального обслуговування, а також відділеннями соціальної допомоги на дому.

5.4. Пріоритетні напрями розвитку соціального захисту в Україні

Основними пріоритетами в політиці соціального захисту населення повинні стати:

- зміщення акценту державної політики в боротьбі з інфляцією на тіньовий обіг грошей, запобігання падінню рівня життя населення темпами, що випереджають падіння виробництва продукції;

- стримування зростання споживчих цін відносно грошових доходів населення;

- скорочення розриву між вартістю життя і трудовими доходами населення;

- пошук економічних можливостей для підтримки купівельної спроможності пенсій.

Для реалізації соціальних програм потрібні значні ресурси, створення яких – справа економіки. В умовах ринкової економіки джерелом підвищення добробуту громадян має стати ефективна праця й підприємницька ініціатива.

Для поліпшення соціальної підтримки малозабезпечених верств на першому етапі реформування системи соціального захисту населення України передбачається зосередити функції призначення і надання всіх видів допомоги в єдиному органі — підрозділі соціальних компенсацій і гарантій малозабезпеченим громадянам, який згідно з Указом Президента і розпорядженням Кабінету Міністрів України зараз створюється у складі управлінь соціального захисту населення.

Функціонування єдиної служби підтримки малозабезпечених громадян та їх сімей дозволить у період економічних реформ об'єднати всі програми надання державної допомоги, уникнути їх дублювання, акумулювати кошти державного і місцевого бюджетів, визначити найвразливіші верстви населення, які особливо потребують соціального захисту.

Для покращення соціальної підтримки малозабезпечених необхідно:

- створити єдину адміністративну систему реалізації державних та регіональних програм;
- забезпечити адресність допомог з метою уникнення розпорошення незначних матеріальних ресурсів та коштів на зазначені цілі;
- організувати натуральну допомогу малозабезпеченим групам населення та самотнім літнім громадянам;
- удосконалити статистичне обстеження доходів громадян.

Для реформування системи соціального страхування потрібні розробка й поступове запровадження прогресивних систем соціального страхування, в основу яких повинно бути покладено перерозподіл економічної відповідальності за реалізацію соціальних гарантій між державою, роботодавцями і громадянами, як це передбачено Концепцією соціального захисту населення в Україні. Реалізація цієї Концепції передбачає розробку і прийняття таких законодавчих актів:

- основи законодавства про соціальне страхування громадян;
- про добровільне соціальне страхування громадян;
- про соціальне страхування громадян на випадок безробіття;
- про соціальне страхування громадян на випадок хвороби;
- про соціальне страхування громадян від нещасного випадку на виробництві;
- про медичне страхування громадян;
- про пенсійне страхування громадян;
- про матеріальне забезпечення громадян, що потерпіли від техногенно-екологічних та природних катастроф.

Література [1, 3, 6, 8, 16, 18, 28]

Питання для самоперевірки

1. Яка сутність категорій «соціальний захист» та «соціальне забезпечення»?
2. Яка сутність категорій «соціальна допомога» і «соціальна підтримка»?
3. У чому полягає необхідність соціального захисту в умовах ринкової економіки?
4. Доведіть, що соціальний захист – це важлива складова соціальної політики.
5. Доведіть, що соціальний захист – це система.
6. Які принципи, побудови системи соціального захисту та соціального забезпечення?
7. Надайте характеристику основних складових соціального захисту населення.
8. Які пріоритетні напрямки соціального захисту на сучасному етапі розвитку економіки України?